

(۱)

قواعد و آداب بازار

ستایش مخصوص خداوندی است که پروردگار جهانیان است، همان خدایی که در کتاب کریم خود می‌فرماید: {وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ * الَّذِينَ إِذَا أَكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ * وَإِذَا كَالُواهُمْ أَوْ وَزَنُواهُمْ يُخْسِرُونَ * أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ * لِيَوْمٍ عَظِيمٍ * يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ} ترجمه: «وای بر کم‌فروشان * کسانی که چون (برای خود) از مردم پیمانانه می‌کنند حق خود را کامل می‌گیرند * و هنگامی که می‌خواهند برای آنان پیمانانه یا وزن کنند کم می‌گذارند * آیا آنها گمان نمی‌کنند که (قیامت فرا می‌رسد و از قبرها) برانگیخته می‌شوند * در روز بزرگ * همان روزی که مردم در پیشگاه پروردگار جهانیان می‌ایستند»، گواهی می‌دهم بر اینکه نیست معبود برحق جز الله واحد لا شریک، و گواهی می‌دهم بر اینکه سردار و پیامبر ما حضرت محمد صلی الله علیه وسلم بنده و فرستاده او است، اللهم صل وسلم وبارک علیه وعلی آله وصحبه ومن تبعهم بإحسان إلى يوم الدين.

وبعد!

خداوند متعال خرید و فروش را به خاطر رسیدن به هدف برای بندگان خود جایز و مشروع گردانیده است، تا بتوانند توسط آن نیازمندی‌های خویش را برآورده بسازند، چنانچه خداوند متعال می‌فرماید: {وَاحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا} ترجمه: «و خداوند بیع را حلال و سود را حرام قرار داده است»، از قدیم عادت مردم بر آن است که برای تبادل منافع و نیازهای شان بازارها را ایجاد نمایند، آیات قرآن کریم این نشانه بشریت را بیان نموده است، طوری که خداوند می‌فرماید: {وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ} ترجمه: «(ای پیامبر) پیش از تو هیچ پیامبری را نفرستادیم، مگر اینکه آنها هم غذا می‌خوردند و در بازارها راه می‌رفتند»، قرآن کریم سخن مشرکان پیرامون پیامبر صلی الله علیه وسلم را چنین حکایت می‌کند: {وَقَالُوا

(۲)

مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ} ترجمه: «و گفتند: این پیامبر را چه شده است که غذا می خورد و در بازارها راه می رود؟»، خداوند پیرامون داستان اصحاب کهف چنین می فرماید: { فَأَبَعْتُوا أَحَدَكُم بَوْرَقِكُمْ هَذِهِ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ أَيُّهَا أَزْكَى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ} ترجمه: «پس اکنون یک نفر از خودتان را با این سکه ای که دارید به شهر بفرستید و باید بنگرد کدام یک از غذاها پاکیزه تر است پس روزی و طعامی از آن برای شما بیاورد»، بدون تردید بیان حالات و شروط بازارها یکی از مهمترین پدیده های تطبیق عملی واقعیت اسلام است، پس هرگاه خواهی تأثیر عبادت بر رفتار مردم را بدانی پس به بازار برو، هرگاه خواستی واقعیت دین داری کسی را بدانی پس حالت او را در معاملات خرید و فروش او جستجو کن، به همین اساس هنگامی که کسی می خواست نزد حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه پیرامون موضوعی گواهی بدهد حضرت عمر به او گفت: من تو را نمی شناسم، مهم نیست من ترا نشناسم، تو کسی را بیاور که تو را می شناسد. پس کسی از حاضرین در مجلس گفت: من او را می شناسم. حضرت عمر گفت: او را چگونه می شناسی؟ گفت: به عدالت و برتری. حضرت عمر گفت: پس حتما این شخص نزدیکترین همسایه ات است که شب و روز و درآمد و برآمد او را می دانی؟ گفت: نه. حضرت عمر گفت: پس حتما همراه او با درهم و دینار تعامل و رفتار نمودی؟ گفت: نه. عمر (رض) گفت: پس حتما رفیق سفر است که مکارم اخلاق او را از این طریق شناختی؟ گفت: نه. حضرت عمر گفت: تو او را نمی شناسی. سپس به آن مرد گفت: کسی را بیاور که تو را بشناسد.

پس معاملات -خرید و فروش- واقعیت و غیر واقعیت دین داری انسانها را آشکار می سازد، چون از طریق آن دین داری شکلی و ظاهری و دین داری واقعی دانسته می شود؛ چون امروز بسیار کسانی هستند که در زبانشان ذکر و یاد خداوند برای فریب مردم جاری است، در حقیقت آنان

(۳)

از ذکر خیلی دور هستند! و بسیار کسانی هستند که به ریا برای کسب جایگاه و مال و ترویج کالاهای تجارتي شان در پشت دین مخفی خستند، چون می دانند که مردم دین شان را دوست دارند و به اهل دین اعتماد دارند.

و از این جمله اشکال تزویر شده همچنین: اطلاق برخی نامها طوری که با مسامیش هیچ مطابقت ندارد، از این طریق می خواهند تا خود را به مردم متدین معرفی نمایند و به نام دین تجارت کنند و مال و دارایی کسب نمایند، در حالی که واقعیت چیزی دیگریست، و آنها با این کار به دین خود ضرر و ضربه وارد می کنند و آنها را به مردم بد و زشت معرفی می نمایند، خداوند می فرماید: ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ اللَّهُ عَلَىٰ مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ * وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ﴾ ترجمه: «و از مردم کسی هست که گفتارش در باره زندگی دنیا تو را به شگفت می اندازد و خدا را بر آنچه در دل خود دارد؛ گواه می گیرد، و حال آنکه او سرسخت ترین دشمنان است * او هنگامی که روی بر می گرداند و می رود (و یا به ریاستی می رسد) در راه فساد در زمین کوشش می کند و کشت و نسل را نابود می سازد، و خداوند فساد (و تبهکاری) را دوست نمی دارد».

اسلام برای بازار قواعد و آدابی وضع نموده که باید مسلمان در معاملات خرید و فروش خود به آنها پایبند باشد، از آنجمله: همیشه به یاد خدا باشد و او را ناظر و مراقب خود بداند، پس باید مسلمان همیشه با زبان و اعضای ظاری خود ملتزم به ذکر و یاد خداوند باشد، مسلمان مرد و زن پیش از وارد شدن به بازار باید دعای مخصوص آنها بگویند، طوری که پیامبر صلی الله علیه وسلم می فرماید: «کسی که هنگام وارد شدن به بازار چنین دعا نماید: "نیست معبود برحق جز الله واحد و لا شریک، پادشاهی و ستایش مخصوص او است، او زنده می کند و می

(۴)

میراند، و خود او همیشه زنده است و نمی میرد، همه خوبیها و خیر به دست او است، و او بر هر چیز توانا و چیره است" خداوند برای او هزار هزار نیکی نوشته می کند، و هزار هزار بدی او را محو می کند، و در بهشت برای او خانهء آباد می کند». با آن ما تأکید می کنیم که یاد خداوند تنها مخصوص زبان نیست بلکه -همچنین- مراقب دانستن خداوند بر حالات و انجام دادن کارهای حلال و دوری جستن از کارهای حرام نیز می باشد.

از آنجمله: راستگویی و پرهیز از دروغگویی است: در اصل مسلمان همیشه در هر حال راستگو می باشد، خداوند می فرماید: { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ } ترجمه: «ای کسانی که ایمان آورده اید! از خدا بترسید و با راستگویان باشید»، پس باید مسلمان در حالت خرید و فروش در بازار راستگو باشد، درست نیست مسلمان برای ترویج متاع و اشیای خود دروغ بگوید، چون این چنین ترویج دورغین کالا و اشیاء سبب از بین رفتن برکت در دنیا و رانده شدن از رحمت خداوند در آخرت می شود، و گناه آن شدیدتر و بزرگتر می شود اگر به دروغ برای گرفتن مال دیگران سوگند بخورد، چون پیامبر صلی الله علیه وسلم می فرماید: «خریدار و فروشنده تا وقتی از هم جدا نشده اند اختیار دارند، پس اگر راست گفتند و عیب مبیعه را بیان کردند، در بیع شان برکت داده می شود، و اگر عیب آنها پوشانیدند و دروغ گفتند برکت بیع شان از بین می رود». همچنین می فرماید: «خداوند با سه نفر در روز قیامت سخن نمی گوید و به سوی آنها نظر رحمت نمی کند: مردی که بر کالا و چیزی به دروغ قسم می خورد و می گوید این را به قیمت بالا خریدم در حالی که به قیمت کم خریده است، و مردی که به دروغ قسم می خورد تا مال مرد مسلمان دیگری را به ناحق بگیرد، و مردی که آب اضافی را در زراعت- از مردم باز می دارد، پس خداود به او می گوید: امروز من فضل و احسانم را از تو باز می دارم طوری

(۵)

که تو اضافی آنچه را از مردم باز داشتی که در ایجاد آن کاری نکرده بودی»، و در روایت دیگری می گوید: «کسی که متاع خود را با سوگند دروغ به فروش برساند». همچنین می فرماید: «کسی به دروغ سوگند می خورد تا مال مسلمان دیگری را به ناحق بگیرد، خداوند را طوری رو برو می شود که بر او خشمگین است و او را نفرین نموده است». پیامبر صلی الله علیه وسلم همیشه به اصحاب خود می فرمود: «از کثرت سوگند در خرید و فروش تان بپرهیزید، چون سوگند در ابتدا به فروش می رساند و در نهایت نابود می کند».

همچنین از آداب و قواعد بازار: امانت داری، کسب رضایت و خیانت نکردن است، امانت داری تقاضا می کند تا در خرید و فروش وضاحت کامل وجود داشته باشد تا که رضایت کامل میان هر دو طرف بیع متحقق شود، خداوند می فرماید: {إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِّنْكُمْ} ترجمه: «مگر که تجارتي باشد بنا بر رضایت شما»، پیامبر صلی الله علیه وسلم به عثمان بن عفان رضی الله عنه فرمود: «پس هرگاه چیزی را خریدی یا فروختی وزن کن».

پیامبر صلی الله علیه وسلم اصحاب خود را از وجدانهای فاسدی که پروردگار خود را مراقب نمی دانند برحذر داشته است، و مردم را گوشزد نموده که نباید نفس خبیث شان باعث شود تا مال مردم را به فریبکاری و نیرنگ بازی بخورند، طوری که می فرماید: «کسی که غش کند از ما نیست».

همچنان از شرکا خواسته تا باید امانت داری و صداقت اساس شراکت شان بوده باشد، طوری که می فرماید: «خداوند می گوید: مَنْ سَومَ دَو شَرِیکَ هَسْتَمَ تا وقتی آنها به یکدیگر خیانت نکنند، پس وقتی به یکدیگر خیانت کردند مَنْ از میان شان بیرون می شوم».

و همچنین برخی از آداب بازار: عدم تطفیف در کیل و وزن است، معنای تطفیف: اینکه از مردم کیل و وزن و آنچه که امثال آن است را

پوره بگیرد و به آنها کیل و وزن شانرا ناقص ادا نماید، چون خداوند متعال در قرآن کریم دستور داده است تا باید وزن به عدالت بوده باشد، طوری که می گوید: {وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا} ترجمه: «و هنگامی که پیمانہ می کنید، پیمانہ را کامل و تمام دهید، و با ترازوی درست وزن کنید، این برای شما بهتر و عاقبتش نیکوتر است»، همچنین می فرماید: {وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ * الَّذِينَ إِذَا أَكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ * وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ} ترجمه: «وای بر کم فروشان * کسانی که چون (برای خود) از مردم پیمانہ می کنند حق خود را کامل می گیرند * و هنگامی که می خواهند برای آنان پیمانہ یا وزن کنند کم می گذارند».

حضرت شعیب علیه سلام قوم خود را از ناقص دادن اشیای مردم و کم کردن کیل و وزن شان گوشزد نموده برحذر ساخته است، طوری که قرآن کریم حکایت می کند: {وَالِي مَدِينٍ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ} ترجمه: «و به سوی مردم مدین برادرشان شعیب را (فرستادیم) گفت: ای قوم من! خدا را بپرستید، که جز او معبودی راستین برای شما نیست، مسلماً دلیل روشنی از طرف پروردگارتان برای شما آمده است، پس حق پیمانہ و ترازو را کامل و درست ادا کنید و از (اموال و) چیزهای مردم چیزی نکاهید، و در زمین پس از اصلاحش فساد نکنید، اگر ایمان دارید این برای شما بهتر است».

از آداب بازار: تجاوز نکردن بر حقوق دیگران می باشد، چنانچه پیامبر صلی الله علیه وسلم از دو بالایی بر بالای بیع برادر مسلمان باز داشته است، طوری که می گوید: «برخی از شما بر بالای بیع برادرش بیع نکند»، این امر از بلندترین آداب در خرید و فروش می باشد، پس نباید بر بالای کسی که چیزی را خریده است بیع بالایی کرده شود، همچنین

(۷)

نباید کسی دیگران را از متاع شخص دیگری متنفر و گریزان کرده شود تا متاع خود را به فروش برساند.

برخی از اشکال تجاوز بر حقوق دیگران احتکار است: که آن عبارت از بازی کردن و در گروگان گرفتن مواد ضروری و اولی مردم است، ضرر آن هم به کشور می رسد و هم به مردم، پیامبر صلی الله علیه وسلم می فرماید: «جز انسان خطا کار احتکار نمی کند». پس احتکار کننده کسی است که خود خواهی بر او غلبه نموده و خود خواهی را بر فدا کاری ترجیح داده است، و فراموش کرده فائده بیشتری را که از طریق احتکار و سوء استفاده کسب می کند و به دست می آورد، حرام است، و این مال حرام باعث تباهی و بربادی او در دنیا می شود و در آخرت او را مورد نفرین و لعنت قرار می دهد، طوری که پیامبر صلی الله علیه وسلم می فرماید: «کسی که مواد غذایی مسلمانان را احتکار کند خداوند او را به بیماری جذام و حالت مفلسی دچار می کند» همچنین می فرماید: «کسی که چهل شبانه روز مواد غذایی مردم را احتکار کند در واقع او از خدا بیزاری می جوید و خدا از او بیزار می شود».

با وجود اینکه ما بر این تأکید می کنیم که نظارت بر بازار از وظایف عمومی دولت است، ولی باید همراه همه دستگاه های ذی ربط همکاری صورت گیرد تا جلو جرایم غش و احتکار و سوء استفاده از مستهلک گرفته شود، زیرا از بین بردن این چنین اعمال منفی باعث تحقق امنیت نفسی و عدالت در مجتمع می شود، و باعث پیشرفت جدی عرابهء اقتصاد می شود، اما غش و فریبکاری یکی از بزرگترین دروازه های فساد و ویرانی اقتصاد کشورها است.

همچنین تأکید می کنیم که نظارت و مراقبت از بازار امانتی است بس بزرگ و مسئولیتی است خطیر به دوش همه مردم، و خداوند از همه پیرامون آن پرسان می کند که آیا آنرا حفظ نمودند یا ضایع ساختند.

أقول قولي هذا، وأستغفر الله لي ولكم

ستایش مخصوص خدایی است که پروردگار جهانیان است، و گواهی می‌دهم بر اینکه نیست معبود برحق جز الله که واحد و لا شریک است، و گواهی می‌دهم بر اینکه سردار و پیامبر ما حضرت محمد صلی الله علیه وسلم بنده و فرستاده او است، درود و رحمت خداوند بر او و بر همه آل و اصحاب او باد.

برادران اسلام!

در واقع امنیت غذا و آب آشامیدنی و نیازمندی‌های مردم یکی از قضایای اجتماعی و انسانی است که در رأس همه اولویتهای حقوق انسان قرار دارد، زیرا زندگی خوب و با ارزش بدون اینکه غذا و دواى مردم مصون نباشد متحقق و متصور نمی‌گردد، پس باید همه دست به دست هم داده بر ضد غش و احتکار آنچه که مربوط غذا و دواى مردم می‌شود مبارزه نمایند تا این پدیده را از بین ببرند.

تاجر مسلمانی که احکام دین خود را می‌داند، تأثیر نماز و روزه و همه عبادت او در صداقت و امانت داری اش آشکار می‌شود، پس بسا روزه دارانی هستند که از روزه شان جز گرسنگی و تشنگی چیزی دیگری حاصل نمی‌شود، و بسا شب زنده دارانی اند که جز بیدارخوابی و خستگی بهره دیگری ندارند، پیامبر صلی الله علیه وسلم بلندی درجه و جایگاه تاجر را بیان نموده که صادق و امانت‌دار است، طوری که می‌فرماید: «تاجر صادق و امانت‌دار همراه پیامبران و صادقان و شهدا می‌باشد»، همچنین می‌فرماید: «همانا پاک‌ترین کار کار تاجرانی است که هنگام سخن گفتن دروغ نمی‌گویند، و هرگاه برای شان امانتی سپرده شود خیانت نمی‌کنند، و هرگاه وعده نمایند وفا می‌کنند، و هرگاه چیزی را خریدند بدگویی نمی‌کنند و گر بفروشند ظلم نمی‌کنند، و اگر از کسی قرض‌دار باشند ادای آنرا معطل نمی‌کنند و اگر کسی از آنها قرض‌دار باشد آنرا مجبور نمی‌کنند».

(۹)

همچنین خبر می دهد که تاجر راستکار و صادق در روز قیامت زیر سایه عرش خداوند می باشد.

پس ما چقدر نیازمند هستیم تا با هم برای به دست آوردن منافع عمومی کمک نماییم که ثمره آن به همهء ماں می رسد، پس باید هر کس به برادر خود به دید رحمت و مهربانی بنگرد، و آنچه را به بپسندد که به خود می پسندد، پس فروشنده به خریدار طوری راست بگوید که گویی خود او خریدار است، و خریدار به فروشنده طوری راست بگوید که گویی خود او فروشنده است، این است دلیل ایمان، چون پیامبر صلی الله علیه وسلم می فرماید: «ایمان هیچ یکی از شما تا وقتی کامل نمی شود که آنچه را به برادر خود بپسندد که به خود می پسندد».

بار خدایا! ما را با حلال خود از حرمت بینیاز بساز، و به فضل و احسان خود محتاج دیگران مگردان.